

ня енергоносіїв, стану об'єктів основних фондів у бюджетній та комунальній сферах, що дозволить своєчасно виявляти проблемні аспекти функціонування суб'єктів господарювання та вживати відповідних заходів для їх усунення [5].

Потужним поштовхом для активізації енергозберігаючої діяльності в державі має стати формування інтегрованої системи управління енергозбереженням та відповідного самовідтворювального економічного механізму. Планування енергозберігаючих заходів на довгострокову перспективу має здійснюватися шляхом приведення у максимальну відповідність існуючим потребам наявних виробничих потужностей з урахуванням демографічної ситуації, економіко-політичних, галузевих факторів розвитку територій на основі складання довгострокових регіональних планів реконструкції й заміни енерго-і водотранспортних мереж, оновлення основних фондів інших стратегічних об'єктів.

1.Іваненко А.П. Трансфер технологій як засіб сприяння сталому соціально-економічному і еколого-економічному зростанню України, фінансово-організаційний механізм його забезпечення / А. П. Іваненко // Механізм регулювання економіки. – 2003. – №. 4. – С.83-101.

2.Федорищева А. М. Основний капітал промисловості України: стан, проблеми і шляхи відновлення / А. М. Федорищева // Економіка промисловості України: Зб. наук. праць. – К.: РВПС НАН України, 2002. – С.4-12.

3.Товажнянський Л.Л. Паливно-енергетичний комплекс. Стратегія розвитку / Л.Л. Товажнянський, Б.О. Шевченко. – Харків: НТУ «ХПІ», 2009. – 400 с.

4.Перспективи енергозабезпечення України в контексті світових тенденцій / За заг. наук. ред. А.Шевцова. – Д.: РФ НІСД, 2008. – 208 с.

5.Гарасимчук І.Д. Інформаційно-вимірювальна система контролю параметрів мікроклімату та обліку витрат енергоресурсів / І.Д. Гарасимчук, Ю.І. Панцир // Зб. наук. праць Подільськ. держ. аграрно-техн. акад. Вип.9. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С.451 – 454.

Отримано 02.03.2011

УДК 338.242 : 621.31

Ю.С.СНІЖКО

Харківська національна академія міського господарства

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕФОРМИ

Розглядається сучасний стан регіональної енергетики як складової системи життєзабезпечення міст України. Пропонується визначення конкретних напрямків ефективної регіональної енергетичної політики.

Рассматривается современное состояние региональной энергетики как составляющей системы жизнеобеспечения городов Украины. Предлагается определение конкретных направлений эффективной региональной энергетической политики.

Considers the current of functioning region energy as a component of cities life in Ukraine. Proposed definition of specific effective regional energy policy.

Ключові слова: паливно-енергетичний баланс регіону, менеджмент, регіональна енергетика, регіональні ринки, регулювання, розділення бізнесу, розрахунки за газ, тепlopостачання.

В сучасній економіці країн, регіонів і міст житлово-комунальний комплекс відіграє особливу роль. Підвищення якості життя населення, забезпечення всіх видів діяльності житлово-комунальними послугами, перспективи подальшого розвитку регіонів – усе це залежить від рішення проблем житлово-комунального комплексу [8].

Ефективний розвиток країни, регіону, міста все більшою мірою залежить від якості управління системою життєзабезпечення міст. Задоволення постійно зростаючих потреб людей у житлі, воді, теплі, газі, електроенергії, в сучасних дорогах, будівлях і спорудах вимагає не тільки величезних витрат усіх видів ресурсів, а й принципово нового менеджменту і маркетингу [9].

Виключне стратегічне значення енергетики обумовлює необхідність формування і розвитку енергетичної політики з позицій гарантування належного рівня енергетичної безпеки. Ефективна регіональна енергетика має базуватися на ефективному менеджменті галузі. Світовий досвід показує, що тільки команди професіоналів можуть забезпечити країну, регіони, міста, підприємства, організації та установи всіма видами необхідних ресурсів, досягнути поставленої мети. Таким чином, для підвищення ефективності енергетики регіонів необхідно перш за все сформувати команди професіоналів на всіх рівнях управління [10].

Стан регіональної енергетики в Україні вже протягом тривалого часу (з початку 90-х років минулого сторіччя) характеризується періодичною зміною стагнації і падіння виробництва та споживання енергетичної продукції в системі житлово-комунального комплексу на фоні негативної зміни структури споживання та хронічної несплати отриманої споживачами продукції. Загальним трендом слід вважати швидке згортання конкурентного виробництва енергетичної продукції [1].

Такий стан сектору галузі, яка є основою енергетичної самодостатності та енергетичної незалежності регіону, є категорично не прийнятним. Тому, в регіональній політиці щодо регіональної енергетики в цілому не існує альтернативи ефективного розвитку цього сектору.

Однак, до цього часу така політика (з різних причин) не була реалізована. На рівні регіону в цьому секторі галузі не було подолано головну економічну причину кризи – загальну розбалансованість та брак

інвестиційних ресурсів і поточних витрат на здійснення розрахунків за спожитий газ, технічне переозброєння та модернізацію існуючої системи централізованого теплопостачання міст регіону.

Таким чином, головною умовою забезпечення необхідної повної оплати спожитої енергетичної продукції всіма групами споживачів і, як наслідок, розрахунків за спожиті паливно-енергетичні ресурси, і в першу чергу – природний газ, є достатнє інвестиційне та поточне фінансування підприємств муніципального енергетичного бізнесу за умови ефективного використання наявних коштів.

Певні комплексні дослідження проблем регіональної енергетики в системі її зовнішніх взаємозв'язків знайшли відбиття в працях багатьох вчених. Теоретичним і практичним питанням економіки комунальної енергетики присвячені роботи Л.Д.Гітельмана, М.П.Ковалка, В.А.Крюкова, А.К.Шидловського [1-3, 5, 12, 13] та інших авторів.

Однак розроблена методологія й методи дослідження систем регіональної енергетики потребують, на наш погляд, подальшого розвитку у зв'язку з докорінними змінами в сфері виробничих відносин і соціально-економічних умов. Головним у вирішенні проблеми забезпечення ефективності функціонування житлово-комунального комплексу в свою чергу є структуризація проблем прийняття управлінських рішень у ситуаціях, що відрізняються як невизначеністю майбутніх умов розвитку й функціонування даних систем, так і їх інерційністю, характерною насамперед для систем регіональної енергетики. Саме в цьому випадку з'являється необхідність формування в них гнучкості й адаптивності. Разом з тим, у цей час багато питань системного підходу до економічної ефективності вивчено недостатньо ні відносно складу завдань, ні відносно апарату її опису, ні відносно застосування останнього до управління реальними економічними об'єктами.

Мета даного дослідження – розвиток теоретичних основ і методичних положень оцінки діючого менеджменту підприємств регіональної енергетики, використання їх у методах управління системами житлово-комунального комплексу.

Об'єкт дослідження – регіональна енергетика України як значуща складова системи життєзабезпечення міст.

Предмет дослідження – підприємства регіональної енергетики, функціонування відповідних регіональних ринків товарів, робіт і послуг.

Протягом багатьох років головним завданням підприємств муніципального енергетичного комплексу було забезпечення кількісного зростання обсягів суспільного виробництва на базі надійного й безперебійного енергопостачання. Витратні, якісні й екологічні показники

цього енергозабезпечення вважалися другорядними й вирішувалися тільки у випадку їх особливого загострення. На перший план виходило створення необхідних обсягів енергоносіїв і енергетичних потужностей.

Сьогодні держава прагне забезпечити насамперед високий рівень соціальних стандартів і безпеку навколишнього середовища для своїх громадян. Завданням регіональної енергетики стає повне, надійне й екологічно безпечне задоволення потреб суспільства в енергетичних продуктах (товарах, роботах і послугах) при розумних, економічно обґрунтованих і збалансованих витратах [6].

Процеси, які відбуваються в регіональній енергетиці, є складними й важко керованими, з огляду на їх інерційність. Дуже великий потенціал створених основних засобів дозволяв протягом тривалого терміну й навіть зараз одержувати необхідну енергетичну продукцію з мінімальними експлуатаційними витратами. Однак вже сьогодні в Україні, за оцінками експертів, провідних вчених і фахівців, даремно витрачається до 40% вироблених енергоресурсів. Так, на обслуговування 1 м² житлової площі витрачається енергоресурсів у 3-7 разів більше, ніж в країнах Євросоюзу [4].

В умовах залежності України від імпорту енергоносіїв (газу і нафти) та постійно зростаючих цін існуюча система енергозабезпечення стає неконкурентоспроможною. Реальні витрати на генерацію, передачу і розподіл та дистрибуцію електричної і теплової енергії, видобуток і розподіл природного і скрапленого газу сьогодні значно перевищують купівельну спроможність більшості верств населення регіонів країни. Це обумовлює об'єктивну необхідність як соціального захисту споживачів, так і захисту регіональних виробників і постачальників енергоресурсів за рахунок адміністративного стримування цін на основні енергоносії, надання державних і регіональних дотацій споживачам та виробникам енергії, перехресного субсидування регіональної сфери галузями промисловості за рахунок диференціації тарифів і цін. Зазначені заходи є несумісними з ринковими принципами функціонування регіональної енергетики і сприяють подальшому її занепаду.

З іншого боку, незадовільний сучасний стан регіональної енергетики зумовлюється також недосконалістю системи енергоспоживання, зокрема нестачею або практичною відсутністю індивідуальних засобів обліку та систем регулювання, а також недосконалістю існуючих будівельних та мережевих конструкцій.

Нині в регіональній енергетиці мають місце такі проблеми [7]:

- 1) технологічно застарілі енергетичні фонди регіональних генеруючих потужностей і мереж, які суттєво знижують рівень надійності

енергозабезпечення окремих регіонів та міст;

- 2) вкрай зношені розподільчі електричні, теплові й газові мережі, які обумовлюють занадто високі втрати енергоносіїв в мережах на їх транспортування й викликають наднормативну аварійність при їх експлуатації;
- 3) значна питома вага обсягів імпортованих паливно-енергетичних ресурсів в енергетичному балансі країни й монопольна залежність від єдиного постачальника;
- 4) гострий дефіцит маневрових електричних і теплових потужностей при наявному загальному надлишку встановлених потужностей.

Проведення в останні роки необ'єктивної і необґрунтованої цінової й амортизаційної політики стримувало розвиток підприємств регіональної енергетики, які були неспроможні забезпечити в необхідних обсягах реконструкцію, модернізацію й розвиток енергетичних об'єктів.

У результаті сьогодні коефіцієнт зношеності основних фондів регіональної енергетики в Україні становить 70-85%, рівень повного фізичного спрацьовування енергетичного устаткування перевищує 20 % загальної встановленої потужності. Станом на 01.01.2010 р., 36,7% встановлених потужностей ТЕЦ відпрацювали не тільки свій проектний (100 тис. год.), але й розрахунковий (180 тис. год.) ресурс, а інші – не набагато менше [4].

Таким чином, до першочергових проблем регіональної енергетики, які вимагають невідкладного рішення можна віднести наступні [6]:

- зниження енергоємності на засадах масштабного впровадження заходів щодо енергозбереження;
- зниження енергетичної залежності суспільного виробництва шляхом:
 - диверсифікації джерел імпорту енергетичних ресурсів;
 - створення резервних запасів ТЕР;
- погашення й реструктуризація заборгованості минулих періодів за вже спожиті енергоресурси;
- технічне переозброєння діючих потужностей на основі впровадження прогресивних технологій;
- оптимізація цінової, митної та податкової політики;
- ліквідація системи перехресного субсидування;
- підвищення надійності, економічності й екологічної чистоти роботи її підприємств.

Крім того, серед головних проблем слід визначити забезпечення комплексного розгляду питань підвищення ефективності й надійності

надання енергетичних продуктів (товарів, робіт і послуг) населенню та комунальним підприємствам, зниження їх вартості шляхом подальшого формування в регіональній енергетиці інтегральної системи господарювання. Така система містить у собі як розвиток конкурентних відносин виробників і постачальників енергетичних продуктів на регіональних й муніципальних ринках енергозабезпечення, так і ефективне регулювання природних «локальних» монополій через створення споживчого ринку цих продуктів на підставі збільшення повноважень органів місцевого самоврядування, і максимальний розвиток приватної ініціативи власників житлового фонду міст [7].

Муніципальна енергетика сьогодні – це складова частина системи життєзабезпечення міст, у якій не працюють звичні ринкові схеми, діють часто взаємовиключні інтереси держави, органів місцевого самоврядування, муніципалітетів, природних монополій, контролюючих і регулюючих органів, особисті інтереси чиновників і працівників муніципальних енергетичних підприємств.

Оптимальне узгодження протиріч між інтересами учасників цього утворення – дуже складне завдання. Через наявність специфічних обставин, характерних тільки для історично сформованих за довгі роки умов функціонування регіональної енергетики в Україні не вирішить її проблем навіть зовнішнє фінансування – все буде з ентузіазмом витрачено, а проблеми залишаться, або навіть погіршаться, через необхідність повернення позик.

Тому становлення й розвиток ефективних муніципальних ринків енергозабезпечення на підставі впровадження інтегральної системи господарювання має складатися з трьох базових елементів.

Перший – формування механізму захисту прав споживачів на основі підсилення повноважень органів місцевого самоврядування за рішенням питань місцевого значення.

Другий елемент – створення реальних конкурентних ринків енергетичних товарів, робіт і послуг, що забезпечить більш низьку вартість енергетичних продуктів для споживачів через «вимивання» більш дорогої енергії з ринку. При цьому ринки, що формуються, повинні забезпечувати для споживачів можливість вибрати більш якісне обслуговування в сполученні з комплексом затребуваних енергетичних продуктів – внаслідок створення й розвитку ринкових взаємин у цій сфері; а регламентити взаємодії й організаційна структура – забезпечувати механізми й можливість такого вибору.

Третій елемент побудови ринку – перерозподіл фінансових потоків з регіонального та міських бюджетів, напрямок фінансових коштів, що вивільняються, на реінвестування в програми підвищення ефектив-

ності використання енергії.

Четвертий – розвиток технологій, що виводить на рівень високої економічної ефективності й виправданості широке використання децентралізованих джерел енергії – джерел розподіленої генерації в напрямках:

- когенерації (спільного виробництва тепла й електроенергії);
- виробництва електроенергії в пікові періоди локальними джерелами;
- виробництва електроенергії для споживачів з підвищеними вимогами до надійності енергопостачання;
- енергопостачання ізольованих споживачів;
- створення екологічно чистих і енергоефективних джерел енергії.

Напрямки ефективної регіональної енергетичної політики зображено на рисунку.

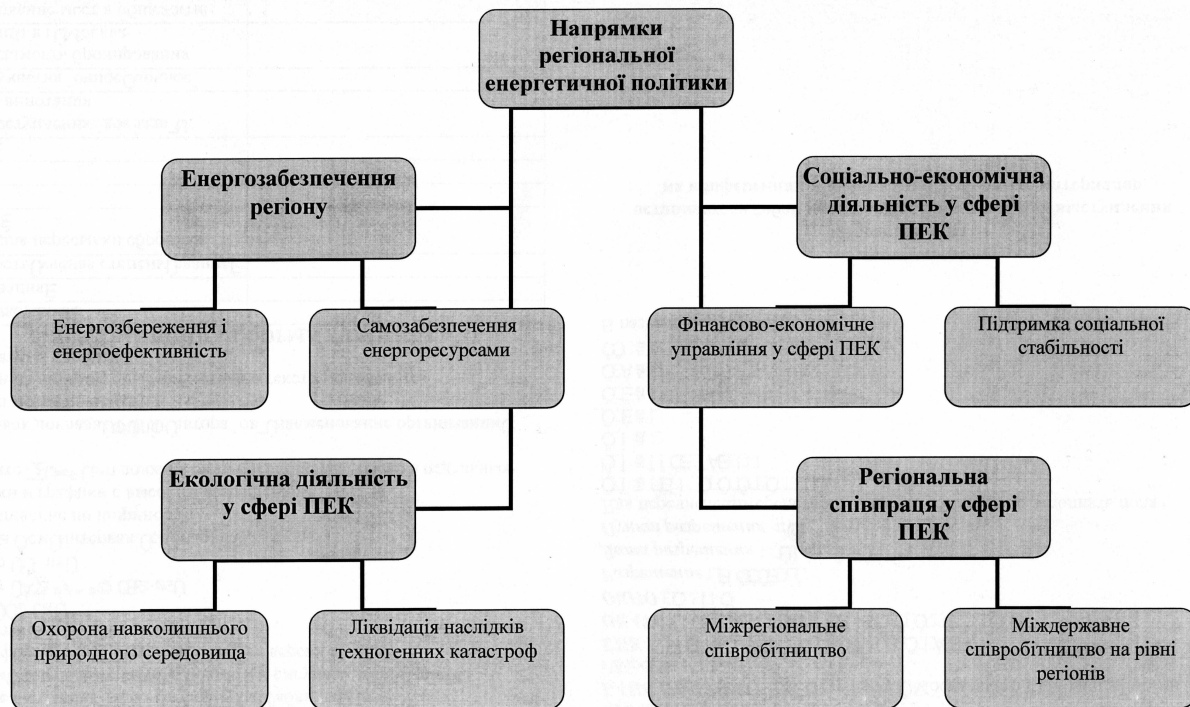
Слід зазнати, що за останні роки Уряд України зробив декілька кроків для покращення ситуації в регіональній енергетиці. Прийнято Закон України „Про теплопостачання”, який рамочно окреслює всі питання, пов’язані із забезпеченням тепловою енергією населених пунктів України. Задекларовано позитивні реформи, такі як установка лічильників, підвищення частки когенерації та залучення приватних інвестицій. Однак основні проблеми регіональної енергетики залишаються невирішеними, фактичне впровадження реформ проходить дуже повільно.

Тому необхідною й обов'язковою умовою створення дієвих муніципальних ринків енергозабезпечення слід визнати поетапне створення енергоправової бази. До першочергових законодавчих ініціатив можна віднести [11]:

1. Доповнення до Закону України «Про електроенергетику» щодо обов'язку ОРЕ купувати електроенергію від інших, незалежних і муніципальних виробників по ціні, рівній ціні закупівлі від енергомонополій.

2. Закон про енергетичну політику. Повинен формуватися й затверджуватися новий клас незалежних виробників електричної й теплової енергії всіх форм власності, звільнених від обмежень у виборі територій міста для ведення енергобізнесу.

3. Пакет нормативно-правових актів, що заохочують реалізацію ресурсозберігаючих технологій і зобов'язуючих енергосистеми й ОРЕ приймати у дрібних виробників і територіальних енергоспоживаючих компаній електроенергію, отриману за рахунок енергозбереження, за ціною замикаючих витрат (найвищих) в енергосистемі.

Напрямки формування ефективної регіональної енергетичної політики

1. Гительман Л.Д., Ратников Б.Е. Энергетический бизнес. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2008. – 416 с.
2. Гительман Л.Д., Ратников Б.Е. Эффективная энергокомпания: Экономика. Менеджмент. Реформирование. – М.: ЗАО "Олимп - бизнес", 2002. – 545 с.
3. Енергоефективна економіка України / За ред. М.П.Ковалка, М.В.Рапцуна, М.М.Кулика, О.О.Єрохіна. – К.: Агентство раціонального використання енергії та екології, 1997. – 227 с.
4. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України за грудень та 2010 рік / Мінпаливенерго України // www.mpe.kmu.gov.ua.
5. Крюков В.А. Полные канистры и пустые карманы. – М., 1994. – 126 с.
6. Котко В. Тарифна політика в енергетиці – камінь спотикання для всієї економіки // Дзеркало тижня. – 2009. – №29. – С.3.
7. Котко В. Централізоване теплопостачання на електриці як відповідь на газовий виклик // Дзеркало тижня. – 2007. – №29. – С.2.
8. Ковалевский Г.В. Идеи, поиски, решения. – Харьков: ХНАГХ, 2005. – 179 с.
9. Ковалевский Г.В., Казак Т.В. Новая программа развития жилищно-коммунальных комплексов и эффективность экономики стран, регионов и городов // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.54. – К.: Техніка, 2007. – С.11-18.
10. Ковалевский Г.В. Новая система управления жилищно-коммунальным комплексом страны, региона, города // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.54. – К.: Техніка, 2007. – С.132-133.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. №193 // www.kmu.gov.ua.
12. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття / За заг. ред. А.К.Шидловського, М.П.Ковалка. – К.: Українські енциклопедичні знання, 2001. – 400 с.
13. Шидловський А.К. Особливості розвитку світової енергетики в ХХІ столітті та їх врахування при розробленні енергетичної стратегії України // Енергоінформ. – 2004. – №2 (236). – С.15-19.

Отримано 02.03.2011

УДК 658.012.323

В.А.ГОЛОВКО

Харківський науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА»

Узагальнено існуючі підходи до трактування категорії «ефективність». Запропоновано концепцію ефективності, що включає три взаємопов'язані сфери: використання ресурсів, задоволення зацікавлених сторін, досягнення комплексу критеріїв.

Обобщенны существующие подходы к трактованию категории «эффективность». Предложена концепция эффективности, включающая три взаимосвязанные сферы: использование ресурсов, удовлетворение заинтересованных сторон, достижение комплекса критериев.

The existing approaches to the interpretation of the category "efficiency" were generalized. The concept of efficiency, which includes three interrelated areas: the use of resources, stakeholder satisfaction, and achievement of complex criteria was proposed.